

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม ในเขตอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

Strategy for Livelihood among Farmers' Households Producing Woven Fabrics Dyed with Indigo in the Nawah District Area, Nakhon Phanom Province

เกรียงไกร ผาสุตตะ¹ และ กัญญา มิฆามา²
Kriangkrai Pasuta¹ and Kanlaya Mikhama²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) พัฒนาการด้านการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม 2) เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม และ 3) ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ในพื้นที่วิจัยคือ บ้านโนนสะอาด ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม เก็บข้อมูลจากครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม จำนวน 20 ครัวเรือน ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม การสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) พัฒนาการด้านการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ 1. ช่วงก่อนการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร มีการผลิตผ้าทอย้อมครามเอาไว้ใช้ในครัวเรือน 2. ช่วงการจัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนได้เกิดการรวมกลุ่มด้านการผลิตผ้าไหมและผ้าฝ้ายย้อมครามขึ้น มีการเปลี่ยนวิถีการผลิตมาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นสินค้า โดยการได้รับการสนับสนุนเงินจากกองทุนหมุนเวียนจากรัฐบาล และ 3. ช่วงปัจจุบัน ครัวเรือนเริ่มผลิตสินค้าที่หลากหลายขึ้นมาโดยมีการศึกษากลไกด้านการตลาด บางครัวเรือนเปลี่ยนมาเป็นผู้รับสินค้าในชุมชนไปขายให้พ่อค้าคนกลาง บางครัวเรือนเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเองมาเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้า และเริ่มมีการใช้กระแสโซเชียลออนไลน์ประชาสัมพันธ์สินค้า 2) เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม มี 5 ประการ คือ นโยบายรัฐ กระแสนิยม ฤดูกาล/ภัยธรรมชาติ การถือครองที่ดิน ความผันผวนของราคาผลิตภัณฑ์ และ 3) ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม ได้แก่ ทักษะด้านการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ ทักษะด้านเทคนิคการผลิต และทักษะด้านการศึกษาและการเรียนรู้โดยอาศัยความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทุนต่างๆ ที่มีอยู่เป็นยุทธวิธีในการปรับตัวให้ครอบครัวของตนเองอยู่รอด มีรายได้เพิ่มขึ้นของแต่ละครัวเรือน มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความมั่นคงด้านการประกอบอาชีพ ลดการเดินทางไปทำงานนอกพื้นที่ ซึ่งสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้น ในชุมชน

คำสำคัญ : การทอผ้าทอย้อมคราม ; ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ ; ครัวเรือนผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม ; ผ้าทอย้อมคราม

¹ อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, Lecturer, Faculty of Education, Nakhon Phanom University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเกษตรและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยนครพนม, Assistant Professor, Faculty of Agriculture and Technology, Nakhon Phanom University

ABSTRACT

The purposes of this study were to investigate: 1) the development of livelihood among farmers' households producing woven fabrics dyed with indigo, 2) the conditions affecting livelihood among farmers' households producing woven fabrics dyed with indigo, and 3) the strategy for livelihood among farmers' households producing woven fabrics dyed with indigo. The study employed qualitative research methodology. The area for study was Ban Non Sa-aad village, Na Ngua sub-district, Nawah district, Nakhon Phanom province. Data were collected from 20 farmers' households producing woven fabrics dyed with indigo through semi-structured interviews, focus group discussion and observation. Descriptive analysis was used to analyze the data.

The study found the following. 1) Development of livelihood among farmers' households who produced woven fabrics dyed with indigo was divided into 3 periods. 1. The period before the establishment of a group of farmers' housewives. There was a production of indigo dyed fabrics for use in the households. 2. The period of establishing a community enterprise center. The silk and indigo-dyed fabric producers group was formed. The production process was changed to produce for export by receiving circulated support funds from the government. 3. The period at the current time. Households began to produce a wide range of products based on the investigation of market mechanisms. Some households switched to a product receiver in the community to sell to middlemen. Some households changed their role as a product distributor and began to use online social media for product public relations. 2) There were conditions affecting the livelihood of the farmers' households who produced fabrics dyed with indigo, namely state policy, trends in capitalism, seasons/natural disasters, land tenure, and volatility of product prices. 3) Strategy for livelihood among farmers' households who produce fabrics dyed with indigo includes skill in the acquisition of local wisdom, skill in creativity, skill in technique of production, and skill in study and learning. The strategy to adapt their families to survive is needed for having more income, having a better life, and having a stable career with no need to travel to work outside the area. It will, then, strengthen sustainability in the community based on knowledge and capability in the management of capital available.

Keywords : Indigo Dyeing ; Living Strategy ; The Farmer Family ; Indio Dye

บทนำ

ประชากรกลุ่มต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ก่อตั้งชุมชนขึ้นตามพื้นที่ทั้งแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ดังกล่าว กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านั้นล้วนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เก่าแก่และยังคงสืบทอดเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม จารีตประเพณี โดยเฉพาะเอกลักษณ์ด้านการทอผ้าผืนแพรเพื่อใช้งานในลักษณะต่างๆ ในชีวิตประจำวันอย่างหลากหลายและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง (สุชานาด บุญเที่ยง, 2558) สิ่งทอของชาวผู้ไท ถือเป็นหัตถศิลป์อย่างหนึ่งที่นอกเหนือจากการใช้เพื่อประโยชน์ในการนุ่งห่มแล้วยังแสดงออกถึงความงาม

ด้านลวดลายและสีสัน มีการจัดวางในมิติเชิงทัศนศิลป์ได้อย่างเป็นระบบระเบียบอย่างน่าสนใจ ชาวผู้ไทมีความสามารถหลากหลายในการทอผ้าได้หลายเทคนิค เช่น การมัดหมี่ (Ikat) นิยมทอเป็นผืนผ้าชิ้นใหญ่ โดยมากมักเป็นลายมัดหมี่ขนาดใหญ่ มีลายละเอียดสวยงาม แปลกตา มีความลึกซึ้ง อันเนื่องมาจากสีและลวดลายที่มีความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นก็ว่าได้ นิยมทอกลุ่มลายแบบมัดหมี่โลด (ลวด) ในรูปทรงลายกบ (สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน) มีลักษณะของหมี่คันบ้างแต่พบไม่มาก ลวดลายจะเล็ก แต่ไม่ซับซ้อนเท่ากับหมี่โลด (กิตติกรณ นพอุดมพันธุ์, 2558)

จังหวัดนครพนมมียุทธศาสตร์จังหวัดด้านการพัฒนาผ้าทอพื้นเมือง และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยนครพนมมุ่งพัฒนาการวิจัยเชิงพื้นที่ เพื่อสนองนโยบายตามยุทธศาสตร์

จังหวัด จึงเกิดการพัฒนาวิทยุวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ และจากการศึกษาเชิงพื้นที่ในเบื้องต้น กรณีศึกษาในพื้นที่ชุมชนชาวผู้ไทยบ้านโนนสะอาด ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม พบว่าภายในชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตผ้าทอย้อมครามสีธรรมชาติ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวผู้ไทยด้านการทอผ้าย้อมครามที่โดดเด่น มีคุณภาพและมีตลาดที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นของชุมชนตนเอง และเป็นที่ต้องการของตลาดผ้าทอ ย้อมครามเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ซึ่งในด้านการตลาดของกลุ่มผลิตผ้าทอย้อมครามในเขตจังหวัดนครพนม สกลนคร และมุกดาหาร ในปัจจุบันพบว่า มีอัตราการแข่งขันด้านการผลิตผ้าทอย้อมครามสีธรรมชาติของกลุ่มผู้ผลิตตามพื้นที่ต่างๆ ในเขตสามจังหวัดที่กล่าวมา ค่อนข้างสูง แต่เป็นที่น่าสนใจว่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมครามสีธรรมชาติจากกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามบ้านโนนสะอาด ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ยังเป็นที่ต้องการอย่างมากของตลาด เมื่อเทียบกับกลุ่มผู้ผลิตอื่นๆ ในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งในส่วนของการแข่งขันด้านตลาดการผลิตผ้าทอย้อมครามสีธรรมชาตินั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตไปตามกลไกด้านการผลิตสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมครามสีธรรมชาติซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้ครัวเรือนเกษตรกรสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอันซับซ้อนและสามารถทำหน้าที่หรือบทบาทในฐานะสมาชิกของสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข โดยอาศัยความสามารถ ในการจัดการทรัพยากรสินตลอดจนทุนด้านต่างๆ ที่แต่ละครัวเรือนมีอยู่ นำมาใช้เป็นยุทธวิธีในการทำกิจกรรมและใช้เป็นยุทธวิธีในการปรับตัวโดยการสร้างงาน อาชีพ กิจกรรม หรือสร้างรูปแบบวิธีการต่างๆ มาสนับสนุน ในการประกอบอาชีพของครัวเรือนตนเอง เพื่อความอยู่รอดของครัวเรือนเกษตรกรและชุมชนให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน (อภิชัย พันธเสน, 2556)

บทความชิ้นนี้จึงพยายามที่จะศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามว่าพัฒนาการด้านการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามมีความเป็นมาอย่างไร อะไรเป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามและยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามเป็นอย่างไร เพื่อที่จะทำให้ได้ทราบถึงรูปแบบของการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนว่าชุมชนมีวิธีการจัดการปัญหาตลอดจนมีผู้นำท้องถิ่น องค์กร หรือหน่วยงานของรัฐได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อ

ที่จะนำผลจากการศึกษาค้นคว้านี้เสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการวางแผน การบริหารจัดการ การแก้ไขปัญหา การพัฒนาทรัพยากรและการดำรงชีพที่ดีให้เกิดขึ้นแก่ครัวเรือนเกษตรกรต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

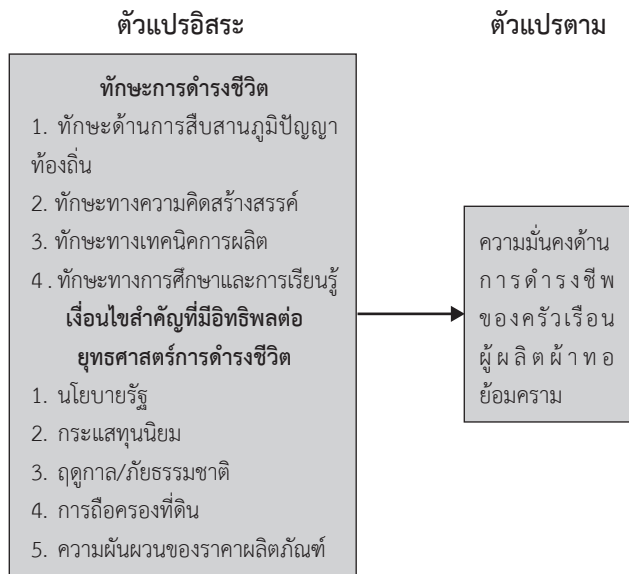
1. เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม
3. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม

สมมติฐานการวิจัย

1. พัฒนาการด้านการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการผลิตผ้าทอย้อมครามสีธรรมชาติของแต่ละครัวเรือน
2. นโยบายรัฐ กระแสทุนนิยม ฤดูกาล/ภัยธรรมชาติ การถือครองที่ดิน และความผันผวนของราคาผลิตภัณฑ์เป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้แนวคิดทุนทางสังคม ของอนงนาคุบุตร (2545) ที่ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมใน 5 รูปแบบ คือ ทุนทางจิตวิญญาณ ทุนทางภูมิปัญญา ทุนทางทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และทุนสาธารณะ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้แนวคิดการดำรงชีพจากงานวิจัยของ มณีมัย ทองอยู่ (2546) ที่กล่าวว่า ชาวบ้านต่างมียุทธวิธีในการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอดและแก้ปัญหาให้เป็นโอกาสได้โดยการอาศัยทรัพยากร/ทุนธรรมชาติและภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาและหาเลี้ยงชีพ ซึ่งการใช้แนวคิดดังกล่าว เพื่อจะทำให้ได้รับทราบว่าภายในชุมชนมีรูปแบบของการใช้ทุนรูปแบบต่างๆ ในการดำรงชีพอย่างไร และทุนดังกล่าวสามารถรักษาองค์ความรู้ที่สั่งสมกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเอาไว้ได้หรือไม่ ซึ่งสามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิด ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในงานวิจัย คือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตผ้าทอย้อมครามสีธรรมชาติ ในชุมชนบ้านโนนสะอาด ตำบลนาจัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม จำนวน 20 ครัวเรือน โดยมีเกณฑ์การเลือกกลุ่มเป้าหมายคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีประสบการณ์ด้านการผลิตผ้าทอย้อมครามมาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี สมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 2 คน มีองค์ความรู้ด้านการผลิตผ้าทอย้อมครามในทุกขั้นตอน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือ โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการสังเกต เป็นเครื่องมือในการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวทางการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามจำนวน 20 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลบริบทชุมชน ตอนที่ 2 ข้อมูลทักษะการผลิตผ้าทอย้อมคราม ทักษะด้านการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ทักษะทางความคิดสร้างสรรค์ ทักษะทางเทคนิคการผลิต และทักษะทางการศึกษาและการเรียนรู้ และตอนที่ 3 ข้อมูลปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์ การดำรงชีวิตด้านนโยบายรัฐ ด้านกระแสทุนนิยม ด้านฤดูกาล/ภัยธรรมชาติ ด้านการถือครองที่ดิน และด้านความผันผวนของราคาผลิตภัณฑ์

2. การสนทนากลุ่ม ได้เชิญครัวเรือนเกษตรกรมาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านการผลิตผ้าทอย้อมคราม และแบ่งกลุ่มเกษตรกรออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 5 ครัวเรือน เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนกันในประเด็น 1) สถานการณ์ แนวโน้ม ความคุ้มค่าคุ้มทุนจากการผลิตผ้าทอย้อมคราม 2) กระบวนการในการปลูก การดูแลรักษา การเก็บคราม การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ 3) สถานการณ์ แนวโน้มการใช้เส้นใยและครามของเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามในชุมชน 4) การรับรู้ถึงผลกระทบจากการแข่งขันทางการตลาดของกลุ่มผู้ผลิตในชุมชนอื่นๆ

3. การสังเกต ในประเด็น 1) ลักษณะทั่วไปในชุมชน แผนที่ชุมชน 2) การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ปฏิทินกิจกรรมทางการเกษตรในชุมชนในรอบปี 3) ความร่วมมือของชุมชน 4) ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ผังเครือญาติ 5) ความร่วมมือของชุมชนกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ดำเนินการสัมภาษณ์ ครัวเรือนเป้าหมาย จำนวน 20 ครัวเรือน โดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ในระหว่างเดือนตุลาคม 2560

2. ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนาม จัดเวทีชาวบ้านเพื่อจัดการสนทนากลุ่มกับครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2560 โดยมีครัวเรือนเกษตรกรที่เข้าร่วมในการดำเนินการจัดเวทีชาวบ้านทั้งหมด 20 ครัวเรือน

3. ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามสังเกตในประเด็น ลักษณะทั่วไปในชุมชน แผนที่ชุมชน การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ปฏิทินกิจกรรมทางการเกษตรในชุมชนในรอบปี ความร่วมมือของชุมชน ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน ผังเครือญาติ และความร่วมมือของชุมชนกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในระหว่างเดือนมิถุนายน 2559 ถึง มิถุนายน 2560

4. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตมาตรวจสอบเนื้อหา วิเคราะห์ในประเด็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิต ผ้าทอย้อมคราม

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลที่ได้ทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตมาแจกแจง จัดหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

2. สรุปข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้อง และจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหาความมุ่งหมายของการวิจัย

3. ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยวิธี Investigator Triangulation โดยการนำข้อมูลกลับไปให้อ่านหรือกลับไปถามข้อมูลซ้ำอีกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความจริง

4. นำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบแบบสามเส้ามาวิเคราะห์บนฐานแนวคิดด้านทุนทางสังคมและแนวคิดด้านการดำรงชีพเพื่อหาผลลัพธ์ของการวิจัย

5. นำเสนอข้อมูลในประเด็นที่ศึกษาด้านต่างๆ ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ จากนั้นจึงสรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลบริบททั่วไปของชุมชนและพัฒนาการด้านการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม

ประวัติหมู่บ้านโนนสะอาด เดิมมีชื่อว่า บ้านนากะทิมน้อย มีประชากรบ้านนากะทิมหมู่ที่ 4 ตำบลนาจัว มาอยู่ตามไร่นา จำนวน 6 ครอบครัว และกระทรวงมหาดไทยประกาศตั้งเป็นหมู่บ้านโนนสะอาด หมู่ที่ 12 ตำบลนาจัว อำเภอนาทวี จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2521 ผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายเครื่อง แก้วมุกดา (ราตรี อูสาพรหม, สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2559) ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ บ้านโนนสะอาด พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ดอนสลับกับพื้นที่ราบ บ้านโนนสะอาดจะล้อมรอบไปด้วยที่ลุ่มคล้ายแอ่ง สามารถทำการเกษตรได้ โดยเฉพาะการทำนาซึ่งได้ผลผลิตดีในทีลุ่ม นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติ ลำน้ำอูน ป่าไม้ ไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้เต็งรัง เป็นต้น ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวเป็นที่ทำมาหากิน รวมทั้งการสร้างรายได้จากการหาของป่าเพื่อการบริโภคและการจำหน่ายได้ตลอดทั้งปี ลักษณะทางชาติพันธุ์ของประชากรในพื้นที่ชุมชน จากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่าประชากรในพื้นที่ พบข้อมูลที่น่าสนใจคือในประชากรส่วนมากในชุมชนบ้านโนนสะอาดประกอบไปด้วยชนเผ่าผู้ไท ชาวไทลาว และชาวโซ่ ชุมชนใช้ภาษาผู้ไทและภาษาลาว นับถือศาสนาพุทธ ชุมชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอยู่แบบพอเพียง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จุดเด่นของชุมชนคือเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก และมีกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

บริบทด้านการผลิตผ้าทอย้อมคราม พบว่า กลุ่มทอผ้าบ้านโนนสะอาด หมู่ที่ 12 จัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2539 การทอผ้าทอย้อมครามเป็นการทำสืบทอดกันมา

ตั้งแต่บรรพบุรุษ เดิมเป็นการทอไว้ใช้เองในครัวเรือนหรือใช้ในงานบุญ ประเพณีต่างๆ ต่อมาได้มีหน่วยงานราชการเข้ามาช่วยเหลือให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้เป็นอาชีพเสริม ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และกลุ่มได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ชื่อวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้า ย้อมครามบ้านโนนสะอาด หมู่ที่ 12 เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2559 และจัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านโครงการสายใยรักแห่งครอบครัวฯ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2553 สมาชิกได้รวมกลุ่มทอผ้าฝ้าย ย้อมครามมัดหมี่ เนื่องจากสมาชิกมีพื้นฐานทางด้านการทอผ้าฝ้าย อยู่แล้วและได้เข้ารับการฝึกอบรมด้านการทอผ้าจากหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน ในปี พ.ศ.2544-2545 ประธานกลุ่มคนปัจจุบันคือ นางราตรี อูสาพรหม โครงสร้างองค์กร กลุ่มทอผ้าบ้านโนนสะอาด มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารงานไว้อย่างชัดเจน มีการแต่งตั้ง คณะกรรมการเป็น 3 ส่วน คือ คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารงานกลุ่ม และคณะกรรมการตรวจสอบกิจการ (คณิดา ปะกิ่ง, สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2559)

พัฒนาการการดำรงชีพของชุมชนแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ 1) ช่วงก่อนการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร พ.ศ.2539 ชาวบ้านโนนสะอาดมีสภาพวิถีการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง โดยส่วนมากแล้วจะประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ของชุมชนเป็นที่ดอน ผลผลิตจากการทำไร่นาพอแค่เลี้ยงชีพกันในครอบครัวเท่านั้น มีการผลิตสินค้าทั้งจากภาคเกษตรกรรมและสินค้าจากงานหัตถกรรม และนำผลผลิตบางส่วนไปขายเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือน ชุมชนมีการพึ่งพิงชุมชนอื่นน้อย เนื่องจากชุมชนเองมีทุนทางสังคมด้านต่างๆ ที่อยู่ในชุมชนอยู่แล้ว และในส่วนของการผลิตผ้าทอย้อมครามในระยะนี้ ชุมชนมีการผลิตเอาไว้ใช้ภายในครัวเรือนเท่านั้น และมีการส่งต่อภูมิปัญญาด้านการผลิตจากรุ่นสู่รุ่นภายในแต่ละครอบครัว มีการขายผ้าทอย้อมครามให้กับพ่อค้าคนกลางบ้างแต่มีจำนวนไม่มาก 2) ช่วงการเปลี่ยนแปลง เข้าสู่การจัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2544 ชุมชนหมู่บ้านโนนสะอาดมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจาก มีหน่วยงานราชการเข้าสนับสนุนและส่งเสริมให้ทอผ้า ย้อมครามและทอผ้าไหมเพื่อส่งออกเป็นสินค้าจากชุมชน ทำให้ภายในชุมชน เกิดการรวมกลุ่มการทำกิจกรรมด้านการผลิตผ้าไหม และผ้าฝ้ายย้อมครามขึ้น ภายใต้ชื่อวิสาหกิจชุมชนทอผ้า ย้อมครามบ้านโนนสะอาด ในปี พ.ศ.2549 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนในระยะนี้คือ แต่ละครัวเรือนที่ผลิตผ้าไหมและผ้าทอย้อมคราม เปลี่ยนวิธีการผลิตจากผลิตเอาไว้ใช้ในครัวเรือนมาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นสินค้าของแต่ละครัวเรือน และนอกจากนี้ยังพบว่าในระยะนี้ภายในชุมชนเอง แต่ละครัวเรือนมีการแบ่ง

หน้าที่กันผลิตสินค้าในแต่ละขั้นตอนด้วย เช่น จากที่แต่ละครัวเรือนมัดหมี่สำหรับตนเอง ก็จะมีการจ้างบางครัวเรือนในชุมชนที่มีฝีมือการมัดหมี่ที่สวยงามให้มัดให้ตนเองแทน หรือบางครัวเรือนที่ทำหน้าที่ผลิตเส้นฝ้ายดิบขายให้กับครัวเรือนอื่น และบางครัวเรือนเริ่มมีการนำเข้าฝ้ายเส้นยืนจากพ่อค้าคนกลางในเมืองมาผลิตร่วมกับฝ้ายพื้นเมือง ที่แต่ละครัวเรือนปลูกเอาไว้ใช้ด้วย นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตครามภายในชุมชนพบว่า มีการเพิ่มพื้นที่การปลูกต้นครามเอาไว้ใช้ในแต่ละครัวเรือน ซึ่งบางครัวเรือนสะสมเนื้อครามเอาไว้ใช้ผลิตสินค้าถึงเกือบ 100 กิโลกรัมต่อปี และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนเกษตรกรในระยะนี้อีกก็คือ การได้รับการสนับสนุนเงินจากกองทุนหมุนเวียนจากรัฐบาล ตามโครงการเสริมสร้างพลังแผ่นดิน จำนวน 1,123,708 บาท เพื่อเป็นกองทุนให้กู้ยืมหมุนเวียนในชุมชน ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญด้านการส่งเสริมและขยายโอกาสด้านการผลิตสินค้าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตผ้าทอย้อมคราม นำเงินจากกองทุนดังกล่าวมาใช้จ่ายในการเป็นทุนในการผลิตสินค้าซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีอัตราการผลิตผ้าไหมและผ้าทอย้อมครามเพิ่มเป็นจำนวนมากขึ้น และสร้างรายได้หมุนเวียนขึ้นในชุมชนเป็นอย่างมาก ทำให้ชุมชนมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม และนอกจากนี้ชื่อเสียงของผ้าทอบ้านโนนสะอาด ตำบลนาจัวก็เริ่มเป็นที่รู้จักกันในวงการผลิตผ้าทอย้อมครามมากขึ้น เพราะชุมชนนี้ใช้เนื้อครามที่ผลิตกันในชุมชนมาเป็นสีที่ใช้ย้อมผ้า โดยไม่ใช้สีครามเคมีจากพ่อค้าคนกลางมาผลิตสินค้า แต่อย่างไร ในปี พ.ศ.2547 ผ้าฝ้ายย้อมครามมัดหมี่ลายสับปะรดจากชุมชนบ้านโนนสะอาด ได้ผ่านการประเมินการคัดสรร OTOP ระดับ 5 ดาว ถือเป็นการสร้างชื่อเสียงด้านการผลิตแก่ชุมชนเป็นอย่างมาก 3) ช่วงหลังการจัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนในระยะนี้ ครัวเรือนผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในหลายๆ ด้าน เนื่องจากเกิดการเรียนรู้และทดลองผิดลองถูกในกระบวนการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ไม่ว่าจะเป็นด้านรูปแบบของสินค้าที่เปลี่ยนแปลงไปจากผลิตแค่ผ้าชิ้นย้อมคราม แต่ละครัวเรือนเริ่มผลิตสินค้าที่หลากหลายขึ้น โดยศึกษากลไกด้านการตลาด เช่น การผลิตผ้าฝ้ายมัดหมี่ ผ้าสีพื้นเรียบไม่มีลวดลาย การผลิตผ้าเมตรและผ้าคลุมไหล่ ผ้าขาวม้าย้อมครามขึ้นมา การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในช่วงปี 2557-2561 ที่ผ่านมามีคือ กระแสการนิยมสวมใส่ผ้าทอพื้นสีธรรมชาติที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ครัวเรือนที่ผลิตผ้าทอย้อมครามในชุมชนก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตขึ้นมาเพิ่มเติม เช่น การใช้สีธรรมชาติจากส่วนต่างๆ ของต้นไม้ที่มีอยู่ในชุมชน มาเป็นองค์ประกอบในการย้อมผ้า ทำให้เกิดการรังสรรค์ผลงานผ้าทอย้อมครามสีธรรมชาติและย้อมสีด้วยส่วนประกอบต่างๆ

ของต้นไม้ และเกิดเป็นเอกลักษณ์ผ้าทอย้อมครามผสมสีธรรมชาติอันโดดเด่นของชุมชนบ้านโนนสะอาด ลวดลายผ้าทอในชุมชนมีหลากหลายลวดลาย ปัจจุบันนี้ลวดลายผ้าย้อมครามกลุ่มทอผ้าบ้านโนนสะอาดมีมากกว่า 100 ลาย ได้แก่ 1) กลุ่มลายโบราณ ได้แก่ ลายกนกน้อย ลายฉัตรเล็ก ลายช่อหวี ลายต้นเทียน ลายตุ้มโป่ง ลายนาคอ ลายบายศรี ลายลูกศร ลายสับปะรด ลายนกแอ่นเลี้ยงลูก ลายปลากำ ลายตาควาย ลายมุ้งตุ้ม ลายหมี่คอกม้า ลายตะขอ และลายตุ้มเครือ 2) กลุ่มลายประยุกต์ เป็นลายที่ได้ออกแบบขึ้นมาใหม่ให้เข้ากับยุคสมัยนิยม และเหมาะสมตรงตามความต้องการของตลาด ได้แก่ ลายนาคนั่นสน ลายสาวน้อยบ้านโนนลายไทยใหญ่ ลายประดิษฐ์ ลายข้าวต้มมัดลายนางเอก ลายดอกอ้อ ลายหมากจับหว่าน และลายช่อต้นสน เป็นต้น นอกจากนี้บางครัวเรือนยังเปลี่ยนวิถีคิดจากผลิตเพื่อส่งจำหน่ายให้พ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อสินค้าในชุมชน มาเป็นผู้รับสินค้าจากญาติพี่น้องและครัวเรือนอื่นๆ ไปขายให้พ่อค้าคนกลาง หรือแม้แต่กระทั่งการนำสินค้าไปขายยังศูนย์หัตถกรรมของชุมชน งานแสดงสินค้า OTOP ที่จัดแสดงสินค้าภายในจังหวัดโดยหน่วยงานราชการต่างๆ และบางครัวเรือนเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเองมาเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร สกลนคร หนองคาย และบึงกาฬ และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งภายในชุมชน คือครัวเรือนที่ผลิตสินค้าเริ่มมีการใช้โซเชียลออนไลน์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าที่มีอยู่ในชุมชนตนเอง ทำให้ชุมชนบ้านโนนสะอาดเป็นที่รู้จักจากบุคคลภายนอกเพิ่มขึ้นมาเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 2 ผู้วิจัยและเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม

2. เจือนไซที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม เจือนไซที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตผ้าทอย้อมครามนั้น มี 5 ประการ

กล่าวคือ นโยบายรัฐ กระแสทุนนิยม ฤดูกาล/ภัยธรรมชาติ การถือครองที่ดิน ความผันผวนของราคาผลิตภัณฑ์ เงื่อนไขทั้ง 5 ประการนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร/ชุมชนในหมู่บ้านโนนสะอาด ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของชุมชนและครัวเรือนที่ผลิตผ้าทอย้อมครามเปลี่ยนแปลงไป ชุมชนต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการณ์ ในยุคปัจจุบัน นโยบายของรัฐ โดยเฉพาะกระแสด้านการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนและด้านการพัฒนาท้องถิ่นในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้รูปแบบการผลิตสินค้าของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ฤดูกาล/ภัยธรรมชาติ ก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อรูปแบบการผลิตสินค้าในแต่ละปีของครัวเรือนผู้ผลิตสินค้า ถ้าปีไหนฝนตกต้องตามฤดูกาล ชุมชนก็สามารถสะสมฝ้ายดิบและเนื้อครามเอาไว้ใช้ผลิตได้มาก แต่ถ้าปีไหนเกิดภาวะแห้งแล้งชุมชนต้องแบกรับภาระต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นจากการที่ต้องนำเข้าเส้นฝ้ายดิบจากภายนอกชุมชน การถือครองที่ดินถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อรูปแบบการผลิตของแต่ละครัวเรือน บางครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกินมากก็จะปรับเปลี่ยนมาเป็นผู้ผลิตเนื้อครามและเส้นฝ้ายดิบขายส่งต่อให้ครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่ผลิต บางครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกินจำกัดก็จะผลิตผ้าย้อมครามในขั้นตอนที่ไม่ต้องใช้พื้นที่ทำกินแทนเช่น การทอ การทำเส้นย้อม การมัดหมี่ หรือการผลิตอุปกรณ์การผลิตอื่นๆ แทน ความผันผวนของราคาผลิตภัณฑ์ ในประเด็นนี้พบว่าชุมชนมีการปรับตัวให้เข้ากับกลไกการตลาดอยู่ตลอดเวลา มีการประชุมหารือกันภายในกลุ่มผู้ผลิตสินค้าเพื่อวางแผนรับมือกับปัญหาด้านราคากลางของตลาด นอกจากนี้ชุมชนยังศึกษาแนวโน้มความต้องการสินค้าของตลาดหรือพ่อค้าคนกลางอีกด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสำหรับสร้างเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพให้ประสบผลสำเร็จของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามสี่ธรรมชาติ

3. ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม พบว่าแต่ละครัวเรือนจะใช้ทักษะด้านต่างๆ ที่มีอยู่เป็นยุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิต ได้แก่

1) ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการทุนต่างๆ ที่มีอยู่เป็นยุทธวิธีในการปรับตัวให้ครอบครัวของตนเองอยู่รอด ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปแบบของการรวมกลุ่มของผู้ผลิตสินค้าในแต่ละขั้นตอน เช่น ขั้นตอนการปลูกครามของครัวเรือนที่เป็นเครือญาติตระกูลเดียวกัน การลงทุนร่วมกันในบางขั้นตอน เช่น ขั้นตอนการเช่าเหมารถยนต์ร่วมกันในชุมชนเพื่อออกไปซื้อฝ้ายดิบที่ชุมชนอื่น การเสียสละในบางขั้นตอน เช่น ขั้นตอนการช่วยเหลือกันม้วนเส้นย้อมของเครือญาติของแต่ละครัวเรือน

2) ยุทธศาสตร์ด้านการฝึกทักษะด้านการเรียนรู้ พบว่า ในชุมชนมีการส่งต่อภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอย้อมคราม

ในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน โดยมีผู้อาวุโสในชุมชนที่มีความเชี่ยวชาญด้านการผลิตผ้าทอย้อมครามเป็นผู้ให้คำแนะนำ เมื่อเกิดปัญหาในบางขั้นตอนของการผลิต ทำให้เกิดประสิทธิภาพด้านการผลิตในชุมชน ที่สะท้อนให้เห็นถึงยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรดังกล่าว ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ที่น่าพอใจของทุกครัวเรือน ได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้นของแต่ละครัวเรือน การมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีความมั่นคงด้านการประกอบอาชีพ ลดการเดินทางออกไปทำงานนอกพื้นที่ของประชากรในชุมชน ซึ่งสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นในชุมชนบ้านโนนสะอาด

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาและสรุปผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้นสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการด้านการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม ชาวบ้านโนนสะอาด มีชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิตอย่างชัดเจน เห็นได้จากการพัฒนาการการดำรงชีพที่แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วง คือ 1) ช่วงก่อนการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร พ.ศ.2539 ชาวบ้านโนนสะอาดมีการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก การผลิตผ้าย้อมครามมีการผลิตเอาไว้ใช้ในครัวเรือนเท่านั้น มีการขายผ้าย้อมครามให้กับพ่อค้าคนกลางบ้างแต่มีจำนวนไม่มาก ข้อดีคือชุมชนใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย เศรษฐกิจแบบทุนนิยมแทบจะไม่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของชุมชน มีการส่งต่อภูมิปัญญาการผลิตผ้าทอกันภายในครัวเรือน ส่วนข้อเสียคือชุมชนมีรายได้หลักจากการขายข้าวเท่านั้น ชุมชนไม่มีอาชีพเสริมให้เกิดรายได้มากนักในระยะนี้ 2) ช่วงการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การจัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2544 เกิดการรวมกลุ่มการทำกิจกรรมด้านการผลิตผ้าไหมและผ้าฝ้ายย้อมครามขึ้นแต่ละครัวเรือนเปลี่ยนวิธีการผลิตจากผลิตเอาไว้ใช้ในครัวเรือน มาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นสินค้า การได้รับการสนับสนุนเงินจากกองทุนหมุนเวียนจากรัฐบาลตามโครงการเสริมสร้างพลังแผ่นดิน เป็นการส่งเสริมและขยายโอกาสด้านการผลิตสินค้า ส่งผลให้ชุมชนมีอัตราการผลิตผ้าไหมและผ้าทอย้อมครามเพิ่มเป็นจำนวนมากขึ้น ข้อดีที่พบในระยะนี้คือชุมชนเกิดรายได้จากการผลิตผ้าทอย้อมคราม มีรายได้เข้ามาสู่ชุมชน เกิดการจ้างงานกันขึ้นมาในชุมชนเพื่อเร่งผลิตสินค้าให้ทันตามความต้องการของตลาด ส่วนข้อเสียพบว่า ในการแบ่งหน้าที่กันของกลุ่มเกษตรกรในขั้นตอนการผลิต ได้ส่งผลให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ย้อมครามที่แต่ละครัวเรือนควรมีองค์ความรู้และทักษะการผลิตในทุกๆ ขั้นตอน การสร้างสรรค์

ลวดลาย เทคนิคเฉพาะหรือลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละครัวเรือนสูญหายไป เพราะมุ่งเป้าหมายไปที่ด้านเศรษฐกิจและจำนวนผลผลิตเป็นหลัก และ 3) ช่วงหลังการจัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชนจนถึงปัจจุบัน แต่ละครัวเรือนเริ่มผลิตสินค้าที่หลากหลายขึ้นมาโดยศึกษาจากตลาดด้านการตลาด บางครัวเรือนเปลี่ยนมาเป็นผู้รับสินค้าจากญาติพี่น้องในชุมชนไปขายให้พ่อค้าคนกลาง บางครัวเรือนเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเองมาเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้า และเริ่มมีการใช้กระแสโซเชียลออนไลน์ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าที่มีอยู่ในชุมชน การที่กลุ่มเกษตรกรมีการนำเทคโนโลยีการสื่อสารออนไลน์มาใช้ในการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์สินค้าภายในชุมชน ส่งผลให้สินค้าภายในชุมชนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเพิ่มมากยิ่งขึ้นถือเป็นข้อดีที่พบในขณะนี้ ส่วนข้อเสียที่พบในขณะนี้คือ ครัวเรือนที่เปลี่ยนมาเป็นผู้รับผลผลิตไปจำหน่าย เป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้า ขาดประสบการณ์และทักษะด้านการผลิตผ้าทอย้อมครามไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มณีมัย ทองอยู่ (2546) ที่พบว่า การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวนาการปรับตัวและประเมินผลกระทบของการปรับตัวของเกษตรกรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจของเกษตรกรโดยส่วนรวมของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติพร จุฑะวิริยะ (2559) ที่ศึกษาพบว่า ครัวเรือนของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน มีการปรับตัวในหลากหลายรูปแบบเพื่อการยังชีพโดยการนำทรัพยากรในชุมชนและครัวเรือนมาปรับใช้ในการดำเนินยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

2. เจื่อนใจที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม เจื่อนใจที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตผ้าทอย้อมครามนั้นมี 5 ประการกล่าวคือ นโยบายรัฐกระแสทุนนิยม ฤดูกาล/ภัยธรรมชาติ การถือครองที่ดิน ความผันผวนของราคาผลผลิตสินค้า เจื่อนใจทั้ง 5 ประการนี้เป็นเจื่อนใจสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร/ชุมชนในหมู่บ้านโนนสะอาด ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของชุมชนและครัวเรือนที่ผลิตผ้าทอย้อมครามเปลี่ยนแปลงไป ชุมชนต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการณ์ในยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับ อเนก นาบุญบุตร (2545) ที่ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมใน 5 รูปแบบคือ ทุนทางจิตวิญญาณ ทุนทางภูมิปัญญา ทุนทางทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และทุนสาธารณะ ซึ่งทุนทางสังคมดังกล่าว จะเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนของการปฏิรูปสังคมไทยเพื่อสร้างระบบความปลอดภัยของสังคม ข้อดีที่พบในประเด็นนี้คือสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของรัฐในการพยายามที่จะพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเจริญและมีความมั่นคงด้านการประกอบอาชีพ ความพยายามและสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของ

กลุ่มทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนที่เกิดการรวมตัวกันขึ้นมาเพราะต้องการมีรูปแบบดำรงชีพอย่างมั่นคง ส่วนข้อเสียที่พบในประเด็นนี้พบว่ากระแสทุนนิยมที่เข้ามาในชุมชนทำให้แต่ละครัวเรือนต้องเกิดการแข่งขันการผลิตสินค้าให้เป็นที่ต้องการของตลาดตามกระแสทุนนิยม ส่งผลให้สัมพันธ์ภาพระหว่างครัวเรือนที่เคยมีอยู่ในชุมชนค่อยๆ หายไปจากชุมชน

3. ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมคราม รูปแบบในการแก้ปัญหาเมื่อครัวเรือนผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามประสบนั้น แต่ละครัวเรือนจะใช้ทักษะด้านต่างๆ ที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็น 1) ทักษะด้านการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ทักษะทางความคิดสร้างสรรค์ 3) ทักษะทางเทคนิคการผลิต และ 4) ทักษะทางการศึกษาและการเรียนรู้ เป็นยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการอาศัยความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทุนต่างๆ ที่มีอยู่มาเป็นยุทธวิธีในการปรับตัวให้ครอบครัวของตนเองอยู่รอด การมีรายได้เพิ่มขึ้นของแต่ละครัวเรือน การมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความมั่นคงด้านการประกอบอาชีพ ลดการเดินทางออกไปทำงานนอกพื้นที่ของประชากรในชุมชนซึ่งสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนด้านยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านโนนสะอาด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นข้อดีที่พบในประเด็นนี้ ส่วนข้อเสียที่พบในประเด็นนี้คือการแบ่งหน้าที่กันผลิตสินค้าในแต่ละขั้นตอนของชุมชนได้ทำองค์ความรู้ด้านการผลิตในบางขั้นตอนของบางครัวเรือนหายไป และนอกจากนี้ยังพบว่า ภายในชุมชนเองเกิดการแข่งขันด้านเทคนิคและรูปแบบการผลิตสินค้าให้เป็นที่ต้องการของตลาดและไม่มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านการผลิตสินค้านี้ระหว่างครัวเรือนเหมือนสมัยก่อน สอดคล้องกับงานศึกษาของ มณีมัย ทองอยู่ (2546) ที่พบว่า ชาวบ้านต่างมียุทธวิธีในการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอดและแก้วิกฤตให้เป็นโอกาสได้โดยการอาศัยทรัพยากรในชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาและเลี้ยงโดยอาศัยทุนต่างๆ ในชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมที่มั่นคงและทำรายได้แก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอย้อมครามในครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ด้านการดำรงชีพของเกษตรกรเพื่อให้ครัวเรือนตนเองมั่นคง โดยอาศัยทักษะการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรอาชีพอื่นๆ ได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

ควรศึกษาเงื่อนไขด้านปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในชุมชน ได้แก่ กระแสนิยม กระแสโซเชียลออนไลน์ ที่ส่งผลต่อความมั่นคงด้านยุทธศาสตร์ด้านการดำรงชีพของครัวเรือน

เกษตรกรที่ประกอบอาชีพอื่น และการศึกษาในประเด็น

ทัศนคติของประชากรในชุมชนที่มีต่อสิ่งทอพื้นเมือง ตลอดจนการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งทอพื้นเมืองที่มีอยู่ในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กิตติกรณ์ นพอดมพันธ์. (2558). สุนทรียศาสตร์ความงามที่ซ่อนอยู่บนผืนผ้าของชาวผู้ไทย. *วิจิตรแพรวา มรดกภูมิปัญญา สู่ราชินีแห่งไหม*, 1(1), 175-184.
- กัณทิพร จุฑะวิริยะ. (2559). ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอีสาน : การผัน “ทุน” ในเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก. *ขบวนการประชาสังคมกับการพัฒนาในประเทศไทยและสปป.ลาว : พื้นที่สาธารณะ ทุนทางสังคม และประชาคม*. 1(1), 75-200.
- คณิดา ปะกิ่ง. (2559, 10 ตุลาคม). ประชาชนชาวบ้าน บ้านโนนสะอาด ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม, [สัมภาษณ์]
- มณีนัย ทองอยู่. (2546). *การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชาวนาอีสานลุ่มน้ำพอง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด.
- ราตรี อุสาพรหม. (2559, 10 ตุลาคม). ประชาชนชาวบ้าน บ้านโนนสะอาด ตำบลนางัว อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม, [สัมภาษณ์]
- สุขานารถ บุญเที่ยง. (2558). พระเกียรติคุณแม่ไพศาลสายธารพระเมตตา. *วิจิตรแพรวา มรดกภูมิปัญญาสู่ราชินีแห่งไหม*, 1(1), 31-42.
- อนก นาคะบุตร. (2554). *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี่จำกัด.
- อภิชัย พันธเสน. (2556). *ทุนทางสังคม : มรดกเก่าจะนำเราไปรอดจริงหรือ*. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Translated Thai References

- Boonthiang, S. (2015). The far-flung fame with mercy streams. *Artistic Prae-wa: Wisdom Inheritance into Queen of Silk*, 1(1): 31-42.
- Jutawiriya, K. (2016). Livelihood strategies of Isan farmers: Diversion of funds in the alternative agriculture network, *A movement in civil society and development in Thailand and Lao PDR. Public Space, Social Capital and Community*, 1(1): 75-200.
- Nakhaboot, A. (2011). *Social capital and civil society in Thailand*. Bangkok : 21 Century Company Limited.
- Nop-udomphan, K. (2015). Beauty aesthetics hidden in Pu-thai's cloth. *Artistic Prae-wa: Wisdom Inheritance into Queen of Silk*, 1(1): 175-184.
- Phaking, K. (2015, 10 October). Indigenous kurus. Ban Non Sa-aad village, Na Ngua sub-district, Nawah district, Nakhon Phanom province. [An interview]
- Phanthasen, A. (2013). *Social capital: Will old legacy bring us to Survive?*. Faculty of Humanities and Social Sciences, Khonkaen University. Khonkaen, Thailand.
- Thongyu, M. (2003). *Economic changes of northeastern farmers in the Nam Phong basin area*. Bangkok : Creative Publishing Co., Ltd. [in Thai]
- Usaphrom, R. (2015, 10 October). Indigenous gurus in Ban Non Sa-aad village, Na Ngua sub-district, Nawah district, Nakhon Phanom province. [An interview]